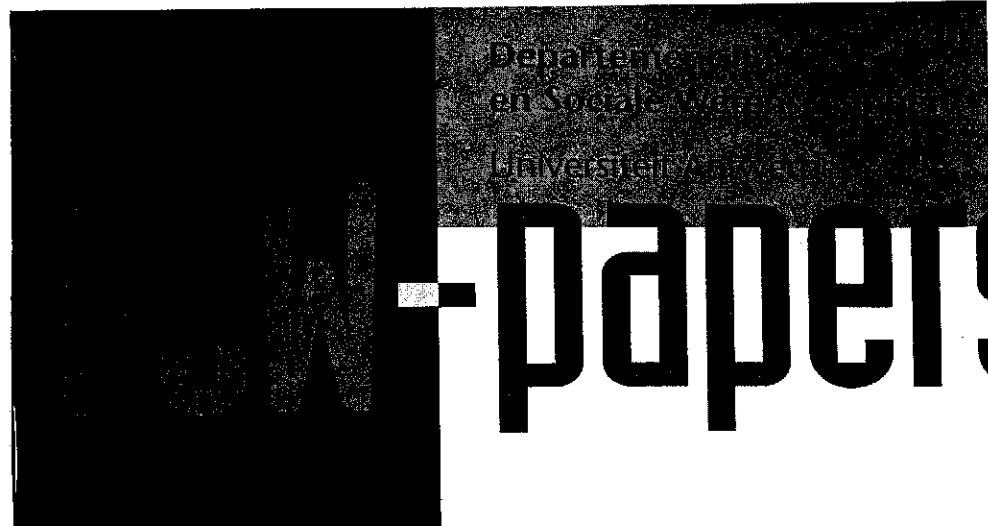

PSW-PAPERS

Departement
en Sociale Werk
Universiteit van

-papers

1998 / 7

**Noord-Ierland
en het Goede Vrijdag
Akkoord:
een analyse**

Jan Manssens

Colofon

PSW-Papers is een initiatief van het departement Politieke en Sociale Wetenschappen van de Universiteit Antwerpen - UIA. De paperracks heeft als doel het wetenschappelijk onderzoek dat aan het departement wordt verricht, te valoriseren en aan de buitenwereld kenbaar te maken.

Redactie:

Herman VAN PELT, coördinator
Peter BURSENS
Nico CARPENTIER
Sven DE BRUYN
Kristof DE LEMANS

Redactieadres:

PSW-PAPERS
Universiteitsplein 1
B-2610 Antwerpen (Wilrijk)
Fax: + 32 3 820 28 82
E-mail: pswpaper@uia.ua.ac.be

PSW-Papers verschijnt viermaandelijks: maximaal 12 nummers per jaar, in de regel telkens 4 nummers op 3 publicatiemomenten (1 maart, 1 juli en 1 december) waarbij naar een evenwicht wordt gestreefd in bijdragen uit de verschillende afstudeerrichtingen van het departement (Bestuurswetenschappen, Communicatiewetenschap, Internationale Politiek en Sociale Wetenschappen).

Meer informatie over PSW-Papers en het departement Politieke en Sociale Wetenschappen vindt U op de website: <http://psw-www.uia.ac.be/psw/>

Bijkomende exemplaren kunnen aan de hand van het ingesloten formulier worden besteld op bovenstaand adres aan de prijs van 100 BEF (incl. verzending). De betaling gebeurt door het vereiste bedrag over te schrijven op het rekeningnummer 001-1354227-86 met vermelding van 'psw-papers'. Studenten kunnen op het redactiesecretariaat nummers verkrijgen aan 50 BEF.

ISSN: 1373-0770

V.U.: Herman VAN PELT

Noord-Ierland en het Goede Vrijdag Akkoord: een analyse

Jan Manssens

1 juli 1998

Jan Manssens is licentiaat in de Politieke en Sociale Wetenschappen, richting Internationale Politiek. In zijn eindverhandeling (1994) speurde hij naar een politieke oplossing voor Noord-Ierland. Vandaag is hij als wetenschappelijk medewerker van de Onderzoeksgroep Middenveld en Beleid verbonden aan het Departement Politieke en Sociale Wetenschappen van de UIA. Hij volgt de ontwikkelingen in Noord-Ierland op de voet.'

1 Inleiding

Op 10 april jongstleden werd in *Stormont Castle* het Goede Vrijdag Akkoord ondertekend. De aspiraties zijn niet min: met het akkoord willen de ondertekenaars een einde stellen aan de strijd die al meer dan 30 jaar woedt en al aan meer dan 3000 mensen het leven kostte. De overeenkomst stuurt aan op een democratische en vreedzame samenleving die plaats biedt aan de twee grote cultuurgemeenschappen in Noord-Ierland. Een eerste horde werd al op 22 mei genomen: in referenda in Noord-Ierland en in de Ierse Republiek ondersteunden respectievelijk 71% en 93% van de bevolking het akkoord.

Mensen vertrouwd met Noord-Ierland begrijpen dat een definitieve oplossing voor het conflict niet voor de hand ligt en dat het Goede Vrijdag Akkoord een subtiele mix moet zijn om te slagen. De politieke aspiraties van de gemeenschappen zijn immers mutueel exclusief en eerdere akkoorden in de jaren '70 en '80 brachten geen vrede.

In deze bijdrage willen we in een eerste deel de omstandigheden schetsen die de kansen op geweldloosheid en op een democratisch regime in Noord-Ierland bezwaren. Vervolgens belichten we de betrokken actoren en hun doelstellingen. We doen daarbij een poging om uit de vele standpunten belangrijke politieke evoluties te distilleren. In een volgend deel analyseren we het Goede Vrijdag Akkoord. We belichten de inhoud ervan en gaan tevens na of het pacificatiebevorderende elementen bevat.

Voor we verdergaan, nog een opmerking over de terminologie. We spreken verder steeds over Noord-Ierland wanneer we doelen op de zes graafschappen van de historische provincie Ulster die in 1921 deel bleven uitmaken van het Verenigd Koninkrijk. De regio is staatkundig zo gekend. De Noord-Ierse unionisten spreken over Noord-Ierland of Ulster, hoewel drie graafschappen van de provincie in de Ierse Republiek liggen. De Noord-Ierse

nationalisten en een grote meerderheid in de Ierse Republiek spreken echter over de 'zes graafschappen' of over het 'Noorden van Ierland', hiermee aangevend dat hun politiek referentiekader het hele eiland behelst. Het hele publieke debat in Noord-Ierland is bezaaid met zulke terminologie waardoor een waardevrije discussie meteen uitgesloten lijkt. Zonder zelf standpunt in te nemen, zullen we verder spreken over Noord-Ierland.

2 De Noord-Ierse problematiek - een inleiding.

In deze paragraaf willen we kort het centrale probleem van Noord-Ierland schetsen. In één zin samengevat is het de confrontatie van een onvermogen overheid met een huizenhoge sociale uitdaging.

2.1 Samenvallende tegenstellingen.

In elke samenleving bestaan er verschillen tussen mensen: biologische, psychologische en sociaal-culturele. Pas wanneer deze verschillen worden beleefd als tegenstellingen en leiden tot scherp afgebakende groepen, hebben we te maken met een verdeelde samenleving. Zo heeft België de linguïstische, sociale en levensbeschouwelijke verschillen zien uitgroeien tot tegenstellingen die tot vandaag het politieke spel kenmerken (Dewachter, 1992, 107). Verdeeldheid genereert conflicten die moeilijk met eenvoudige democratische spelregels kunnen worden opgelost. België kent echter een verweven patroon van tegenstellingen: tegenstrevers op de taal-culturele breuklijn zijn medestanders in het levensbeschouwelijke debat en omgekeerd. Een verweven patroon leidt bij de burgers tot meervoudig groeps-toebehooren en vergroot de kans op democratische stabiliteit. In de literatuur geldt België als een voorbeeld van een pacificatiedemocratie met sterke leiders die de grote politieke tegenstellingen pacificeren in ruime akkoorden. Of deze pacificatie een doel op zich is (Dewachter, 1992, 107), of eerder het neveneffect van het nastreven van het (lange termijn) eigenbelang door de betrokken elites, blijft een bron van discussie.

In Noord-Ierland is de sociale uitdaging gericht aan het politieke bestel nog vele malen groter dan in België omdat de tot politieke tegenstellingen uitgroeide maatschappelijke verschillen samenvallen en elkaar versterken. Het etno-nationalistisch conflict in Noord-Ierland is een typische uiting van een patroon van samenvallende tegenstellingen.

Welke zijn nu de maatschappelijke verschillen die in Noord-Ierland uitgroeiden tot politieke tegenstellingen? Een eerste tegenstelling is de **etnische**: mensen van Britse origine versus mensen van Keltisch-Ierse etniciteit. De eerstgenoemden zijn de erfgenamen van de Schots-Engelse *settlers* die in opdracht of met goedkeuring van de Engelse Kroon het Ierse eiland koloniseerden. Dit gebeurde vooral tijdens de 17de eeuw met de *Ulster Plantation* die de Keltisch-Ierse bewoners tot tweederangsburgers maakte en de hegemonie van de *settlers* vestigde. Die hegemonie op basis van afkomst duurde tot 1921, het moment waarop het Ierse streven naar zelfstandigheid uitmondde in de Ierse Vrijstaat. In de 6 Noordoostelijke graafschappen van het eiland bleef de hegemonie echter onverminderd voortduren.

Een tweede tegenstelling is de **denominatieve**: katholieken versus protestanten. De Ieren zijn sinds de kerstening door St Patrick in de 6de eeuw katholiek. De Keltische cultuur en het katholicisme zijn door de eeuwen heen op een zeldzame manier met elkaar vergroeid. 38,4% van de Noord-Ieren is katholiek (McKenna, 1997). De mensen van Britse origine zijn protestants, vooral presbyteriaans. Deze groep maakt 50,6% van de bevolking uit. Slechts 3,7% Noord-Ieren zegt geen religieuze levensbeschouwing te hebben en 7,3% weigert die bekend te maken. Net als bij de Ieren, is de beleving van de godsdienst een centraal element in de cultuur van de afstammelingen van de *settlers*. Hoewel het conflict vandaag in wezen niet langer van religieuze aard is, is de godsdienstige tegenstelling toch nog belangrijk. Ten eerste omwille van de labeling van de twee gemeenschappen: religie als een "social marker" die de scheidingslijn van het conflict

scherper tekent (Anderson & Shuttleworth, 1998, 195). En ten tweede omwille van de hedendaagse gevolgen van de *Penal Laws* (begin 18de eeuw): de daardoor ontstane ondergrondse, parallelle katholieke samenleving verzekerde het overleven van de katholieke gemeenschap. Het *Irish Republican Army* (IRA) vond en vindt in deze ondergrondse traditie nog steeds een voedingsbodem voor haar paramilitaire activiteiten.

Met de oprichting van belangenorganisaties met religieuze exclusiviteit doet een derde tegenstelling, ditmaal een **politieke**, haar intrede: unionisten/loyalisten versus nationalist/republikeinen¹. Aan protestantse zijde is er de *Orange Order*, de koepelorganisatie van antikatholieke, radicaal protestantse groepen die tot vandaag de natuurlijke habitat vormt van de protestantse elites. De organisatie staat voor de onverbreekelijke band tussen de protestantse gemeenschap en het Verenigd Koninkrijk en het absolute verzet tegen alles wat Iers is en de protestantse hegemonie bedreigt. Uit de *Orange Order*² groeide de grootste Noord-Ierse politieke partij, de *Ulster Unionist Party* (UUP). Hoewel de partij de laatste jaren pogingen doet om ook kiezers te rekruteren in de katholieke middenklasse, slaagt ze daar niet in (Anderson & Shuttleworth, 1998, 202). Het feit dat de *Orange Order* niet openstaat voor katholieken is hier niet vreemd aan. Aan katholieke zijde is er geen equivalente politieke koepelorganisatie maar is de religieuze exclusiviteit van de politieke partijen niet geringer. De godsdienstig-culturele tegenstelling heeft zich m.a.w. mettertijd vertaald in een politieke tegenstelling. Voor de protestanten vormt het unionisme/loyalisme de garantie voor hun privileges en de bescherming tegen een mogelijke marginalisering van hun gemeenschap in een verenigd Ierland. Voor de katholie-

¹ Over het onderscheid tussen unionisme en loyalisme, en het verschil tussen nationalisme en republikaanisme later meer. Voorlopig volstaat het te weten dat unionisten en loyalisten de unie van Noord-Ierland met Groot-Brittannië in het Verenigd Koninkrijk willen vrijwaren, terwijl de nationalist en republikeinen Noord-Ierland willen zien opgaan in een verenigde Ierse Republiek.

² Genoemd naar de protestantse vorst Willem Van Oranje die in 1689 in de Slag bij de Boyne de katholieke James II versloeg en definitief de 'oranje' hegemonie vestigde.

ken biedt het nationalisme/republikaanisme het enige emancipatorische perspectief en vertaalt het hun verzet tegen een staat waarin ze van hun meest elementaire rechten verstoken bleven. Hoewel Anderson en Shuttleworth (1998, 202) terecht opmerken dat katholieken niet noodzakelijk nationalist zijn, noch dat elke protestant noodzakelijk unionistisch is, stemmen katholieken toch bijna unaniem voor nationalistische partijen en protestanten voor unionistische.

En tenslotte, is er de **sociale scheiding**. Hoewel de Britse overheid sinds de instelling van het direct bestuur in 1972 al talloze initiatieven nam om de achterstelling van de katholieken weg te werken, is de katholieke gemeenschap ook vandaag nog een sociale minderheid. De discriminatie inzake verkiezingsaangelegenheden werd doeltreffend aangepakt, maar vermits Noord-Ierland alleen op lokaal vlak zichzelf bestuurt, zijn daar geen verdere positieve gevolgen uit voortgevloeid. De discriminatie inzake huisvesting werd eveneens aangepakt maar ook vandaag geldt nog dat katholieken veel vaker in - te kleine - sociale woningen zijn gehuisvest (Vandemeulebroecke, 1993, 8). De meest hardnekkige discriminatie is echter die op de arbeidsmarkt: het werkloosheidsrisico ligt voor katholieke mannen meer dan 2 keer zo hoog dan dat voor protestantse mannen, de katholieken zijn vaker langdurig werkloos en zijn oververtegenwoordigd in laaggeschoolde jobs (McLaughlin & Quirk, 1997, 4). Vijfentwintig jaar nadat in het *van Straubenzee Rapport* door de Britse Regering werd erkend dat er een middelsterk verband bestond tussen godsdienst en sociale positie, is er nog maar weinig ter zake veranderd (Magill & Rose, 1997, 7).

2.2 Een onvermogen overheid.

Met het voorgaande hebben we geïllustreerd hoezeer de grote tegenstellingen in Noord-Ierland samenvallen en elkaar versterken. Het maatschappelijk leven is gepolariseerd en geweld is sinds 30 jaar een constant gegeven: ongeveer 3150 mensen werden tijdens het conflict vermoord en bijna 40.000 geraakten er gewond op een totale bevolking van 1,6 miljoen. De huizenhoge sociale uitdaging wordt duidelijk niet in banen geleid door de

overheid. Daarvoor zijn drie kenmerkende eisen die Dierickx onderscheidt, niet vervuld (Dierickx, 1996, 63-64).

Ten eerste bezit de overheid niet het **ultieme machtsmonopolie**, i.e. de unieke autoriteit en het gezag om conflicten te beslechten. Het IRA treedt binnen grote delen van de katholieke gemeenschap op als overheid terwijl de Noord-Ierse politie – de *Royal Ulster Constabulary* (RUC) – door vele katholieken als een illegitieme macht wordt beschouwd. Veiligheidsexpert Cusack stelt dat “*this has allowed the Provisional IRA to grow in the Catholic community to the extent that, in some republican areas, it has usurped the RUC’s policing function with kangaroo courts and “punishment” beatings and shootings*” (Cusack, 1998a). Er is in Noord-Ierland dan ook hoegenaamd geen sprake van een machtsmonopolie. Het overgrote deel van de protestanten erkent en steunt de RUC wel, maar sommige *hardliners* vinden de RUC en het Britse leger te soft en steunen de loyalistische paramilitaire groepen.

Ten tweede is er geen sprake van **soevereiniteit in tijd en ruimte**. De ruimtelijke soevereiniteit is hét politieke twistpunt: de katholieken zien een Iers-Brits probleem dat moet opgelost worden in geheel-Ierse context, terwijl de protestanten een katholiek-protestants probleem zien en daaraan een oplossing willen geven binnen de gebieden die in 1921 van de andere graafschappen werden losgemaakt en deel van het Verenigd Koninkrijk bleven (Anderson & Shuttleworth, 1998, 195). Wat de temporele soevereiniteit betreft is er evenmin een draagvlak: tussen 1921 en 1972 regeerden de protestanten hegemonisch op basis van de *Home Rule* (zelfbestuur van de provincie), vanaf 1972 is er *Direct Rule* vanuit Westminster (geen lokale autonomie meer), in 1973-'74 is er een korte periode van machtsdeling tussen de rivaliserende groepen die al snel faalde. Vanaf 1985 is de Ierse Republiek op bepaalde punten betrokken bij het beleid, maar de instellingen die sindsdien bestaan, zijn sinds de ondertekening van het Goede Vrijdag Akkoord weer geschiedenis om plaats te maken voor weer nieuwe instellingen.

En ten derde is er geen (gepercipieerde) **neutraliteit** van de overheid. De overheid staat in Noord-Ierland niet los van de maatschappelijke antagonismen omdat ze jarenlang een instrument was van de heersende protestantse klassen. De RUC bevocht eind jaren '60 mee de Noord-Ierse katholieken i.p.v. ze te beschermen toen radicale protestantse groepen als reactie op de legitieme eisen van de *Civil Rights Movement* katholieken in protestantse wijken uit hun huizen brandden. Dit was trouwens de eerste reden waarom het Verenigd Koninkrijk ooit soldaten naar de geplaagde provincie zond: om de katholieken te beschermen, o.m. tegen de aanvallen van de lokale politie. De osmose tussen de RUC en de loyalistische paramilitaire groepen is intussen sterk afgenomen maar allerminst verdwenen: ze situeert zich op informeel vlak tussen RUC-leden en paramilitairen. Slechts een klein deel van de RUC is lid van de katholieke gemeenschap. Vast staat dat de katholieke minderheid geen neutraliteit van de overheid percipieert, en dat ze de overheid ziet als deel van het andere kamp. Een gemeenteraadslid van de gematigde, grootste katholieke partij, de *Social and Democratic Labour Party* (SDLP) uit Belfast drukt het zo uit: “*The State is foreign and alien (...): something to be challenged and confronted.*” Weitzer spreekt eveneens over “*catholic alienation*” m.b.t. de overheid (Weitzer, 1985, 89-90).

2.3 Een diep verdeelde maatschappij met ongunstige omstandigheden voor een democratisch regime.

Lijphart et al. omschrijven verdeelde samenlevingen als “*societies that are divided along religious, ideological, linguistic, cultural, ethnic, or racial lines into virtual subsocieties with their own political parties, interest groups and media of communication.*” (Lijphart, Rogowski, & Weaver, 1993, 303) Deze definitie past Noord-Ierland helaas perfect. Er zijn elementen te over die hiervan getuigen. Zo is er de endogamie die binnen de gemeenschappen wordt bepleit: het aantal gemengde huwelijken is dan ook ongewoon laag. Een ander aspect is de taal: hoewel in beide groepen het

Engels als voertaal geldt, zijn er kenmerkende verschillen, niet alleen inzake de naamgeving maar ook inzake de uitspraak. Ook sporten doen de twee gemeenschappen apart: de protestanten spelen voetbal, cricket, rugby en golf, de katholieken beoefenen vooral typisch Keltische sporten als *hurling* en *gaelic football*. Op school ontmoeten katholieken en protestanten elkaar al evenmin. De katholieken volgen in regel het vrij onderwijs en blijven weg uit de staatsscholen waar de protestanten heen gaan. In hun respectieve scholen worden ze in hun eigen gelijk gesocialiseerd, o.m. tijdens de geschiedenislessen waar de protestanten alles leren over de heroïsche afwijking van de paapse dreiging door *King Billy* terwijl iedere katholiek het trauma van de strafwetten en het schuldig verzuim van de protestantse landheren ten tijde van de hongersnood krijgt ingelepeld. Katholieken en protestanten wonen in regel ook gescheiden: grof gesteld is de linkeronderhoek van de provincie katholiek gebied, de rechterbovenhoek protestants. Binnen de grote steden als Derry en Belfast woont iedere gemeenschap binnen zijn wijk. De sterk republikeinse buurten zijn verboden gebied voor protestanten, en hetzelfde geldt voor de katholieken in de loyalistische buurten.

Zo gezien is Noord-Ierland dan ook geen *samenleving*, maar het naast elkaar bestaan van twee gemeenschappen die zich kenmerken door endogamie, een eigen taalgebruik en cultuur met bijhorende mythen en symbolen, eigen scholen, eigen politieke partijen en vrijwilligersorganisaties die exclusief voor de groep opereren, eigen media en eigen tewerkstellingsmodaliteiten. Er bestaan wel organisaties die zich richten naar en rekruteren uit beide gemeenschappen: er is een hele reeks verzoeningsorganisaties actief. Ondanks alle inspanningen zijn ze er echter niet in geslaagd om politieke vooruitgang te boeken. Ook het *cross-community work* slaagt er niet in om de tegenstellingen te verzachten: met name de protestantse gemeenschap laat zich moeilijk overhalen om aan dit soort sociaal-cultureel vredeswerk deel te nemen.

We kunnen alleen maar besluiten dat conflictregeling in Noord-Ierland moet geschieden in een politieke omgeving die niet ontvankelijk lijkt voor een democratisch regime, een omgeving waarin de centrifugale en destructieve logica van de samenvallende tegenstellingen het streven naar orde en welvaart overstemt. Niet zozeer de *response capacity* van de overheid is hier schuld aan maar wel de immense maatschappelijke uitdaging waar ze mee af te rekenen heeft. Noord-Ierland is onderhevig aan centrifugale krachten die niet geremd worden door gemeenschapsoverschrijdende belangen en dat terwijl ook in Noord-Ierland geldt dat "*some form of political consensus is necessary if escalation is to be avoided*" (Waddington, 1992, 158-159).

De beknoptheid van onze bijdrage staat een meer diepgaande analyse van de maatschappelijke tegenstellingen in de weg en dwingt tot een scherpe beschrijving van de sociale realiteit. De antagonismen zijn vanzelfsprekend niet altijd zo welomlijnd en vragen eigenlijk aandacht op zich. Zo is de gezamenlijke strijd van katholieken en protestanten als *the United Irishmen* tegen de Engelse macht op het einde van de 18de eeuw een belangwekkende episode die aantoont dat de tegenstellingen niet rigide zijn, toen niet en vandaag al evenmin. Er zijn terzake talloze voorbeelden te geven. Voor deze bijdrage beperken we ons echter noodzakelijk tot de grote lijnen.

3 De betrokken actoren. Het nationalistisch front, het vernieuwend geluid van de loyalisten en de Britse ommekeer.

Voor we ons buigen over het Goede Vrijdag Akkoord belichten we de betrokken elites en de evolutie die ze de voorbije jaren doormaakten. Het is een beknopte voorstelling die beoogt om de strategische allianties inzichtelijk te maken. Het is onze overtuiging dat het Goede Vrijdag Akkoord slechts gestalte kon krijgen door de transformatie van de politieke omgeving onder invloed van de volgende drie factoren: de groei van een natio-

nalistisch front, het nieuwe geluid dat de loyalistische partijen lieten horen, en de wijziging van het Britse beleid.

3.1 De genese van een nationalistisch front.

Nationalisten en republikeinen streven naar de eenmaking van het Ierse eiland, d.w.z. de hergroepering van de 32 historische graafschappen in een republiek die soeverein Iers is. 'Hergroepering' wekt hier onterecht de indruk van een voorbije tijd waarin de Ierse bevolking onder één politiek gezag stond: de idee van de Ierse natie met haar onvervreembare territoriale rechten is duidelijk een kind van de 18de-19de eeuw en heeft op een korte periode in het midden van de 11de eeuw na geen historische grond.

Zonder uitzondering mogen we de politieke partijen en belangengroepen van de katholieke gemeenschap in Noord-Ierland en de belangrijkste politieke partijen in de Ierse Republiek tot deze strekking rekenen. Ook de Ierse regering dus die in de artikels 2 en 3 van de Grondwet het hele territorium van het eiland claimt als haar bezit. De Ierse partijen zijn geboren in de (gewapende) onafhankelijkheidsstrijd en stemden in 1921 enkel om strategische motieven in met de Noord-Zuid splitsing – meer was op dat ogenblik niet haalbaar – maar gaven hun nationalistische aspiratie nooit op. De Ierse grondwettelijke claim is voor de protestantse Noord-Ieren een oorlogsverklaring en medeoorzaak van hun vrees voor een complete marginalisering in een verenigd Ierland-scenario.

Zowel nationalisten als republikeinen ijveren voor een verenigd Ierland, maar nationalisten veroordelen daarbij het gebruik van (politiek) geweld terwijl de republikeinse beweging het een noodzakelijk kwaad vindt.

De belangrijkste vertegenwoordiger van het nationalistische kamp in Noord-Ierland is de **SDLP** die er de tweede grootste partij is: in de laatste lokale verkiezingen (mei 1997) stemde 60% van het katholieke segment voor de SDLP. De andere 40% van de Noord-Ierse katholieken steunden in

mei 1997 de republikeinse partij **Sinn Féin**: in de totaliteit van Noord-Ierland is Sinn Féin vandaag de derde grootste partij. De electorale concurrentie tussen SDLP en Sinn Féin bestaat maar is niet hevig. Sinn Féin is de belangrijkste spreekbuis van de republikeinse beweging die gegroeid is uit de Ierse onafhankelijkheidsstrijd. Het fundament van de beweging is het – volgens hen – onvervreembare recht van de Ierse natie op zelfbeschikking op het hele eiland. De republikeinse beweging volgt twee sporen: het politieke met Sinn Féin en het militaire met het IRA. Steunend op de *Declaration of Self-Determination* voorgelezen tijdens de mislukte Paasopstand (1916), vinden ze het gebruik van geweld in hun streven een legitiem middel. Immers, zo zeggen ze, de voortdurende discriminatie en miskennis van de katholieke gemeenschap in Noord-Ierland is structureel geweld, en we moeten ons daartegen verdedigen. White noemt "*instances of state repression*" de belangrijkste oorzaak van steun voor het IRA "*when people come to see peaceful protest as futile*" (White, 1989, 1297) De steun voor het IRA bij de katholieken uit de lagere klassen is dan ook aanzienlijk.

Het is de verdienste van Gerry Adams en Martin McGuinness, de vice-voorzitter van Sinn Féin met sterke IRA-stempel, dat het gewicht van de republikeinse beweging vanaf de jaren '80 van de militaire poot verplaatst werd naar de politieke. Ze begrepen dat het IRA weliswaar nooit verslagen zou worden, maar dat de militaire strategie alléén nooit het beoogde doel zou opleveren. Zij concipieerden de strategie van *the Armalite and the ballotbox*³: de Britse regering en de Britse publieke opinie conflictueel maken door de voortdurende dreiging van IRA-geweld en tegelijk het republikeinse perspectief politiek uitdragen om het katholieke segment te radicaliseren (Hannigan, 1985). De republikeinse beweging is intussen uitgegroeid tot een politieke factor waar men niet omheen kan. Naast het

³ De republikein Danny Morrison stelde op het Sinn Féin congres van november 1981 aan de aanwezigen de rethorische vraag: "*Is there anyone here who objects to taking power in Ireland with a ballot paper in one hand and an Armalite in the other?*" (Hannigan, 1985, 34)

IRA zijn er nog andere paramilitaire groepen actief⁴. Hun onderlinge verdeeldheid verhinderde lange tijd hun opgang, maar de recente IRA-steun voor het Goede Vrijdag Akkoord dreef hen samen en dat kan aanleiding geven tot een ernstige paramilitaire dreiging (Cusack, 1998b).

Nog een belangrijke nationalistische actor is de sterke **Iers-Amerikaanse lobby** en bij uitbreiding **de Amerikaanse regering** (Guelke, 1996). De Iers-Amerikaanse lobby is een erg heterogene groep waarvan sommigen geweld afkeuren terwijl anderen het een legitiem middel vinden. Zo levert de geldstroom vanuit de Iers-Amerikaanse lobby naar de republikeinse beweging een grote bijdrage aan het IRA. De lobby is politiek belangrijk omdat ze weegt op het beleid van de Amerikaanse regering ten aanzien van Noord-Ierland. Hoezeer deze lobby deel uitmaakt van de vergelijking, blijkt uit de IRA-wapenbestanden van augustus 1994 (beëindigd in februari 1996) en van juli 1997 (nog steeds van kracht) die pas werden afgekondigd na overleg van de IRA-Generale Staf met Bruce Morrison, prominent lid van de Iers-Amerikaanse lobby en adviseur van VS-president Clinton. Garanties dat de Amerikaanse regering zou gaan wegen op de Britse regering en de verzekering dat Gerry Adams en zijn gevolg Amerikaanse inreisvisa zouden krijgen om in de Verenigde Staten fondsen te werven, waren de pasmunt voor het IRA-bestand (Guelke, 1996, 533-534).

De voorbije 10 jaar heeft de nationalistisch-republikeinse familie een belangrijke evolutie doorgemaakt die geleid heeft tot een **stevig nationalistisch front**. Hoewel de politisering van de republikeinse beweging hierin cruciaal was, was de opgang van Sinn Féin vanuit nationalistisch perspectief onvoldoende zolang de Britse regering zich kon permitteren om zich louter tot de SDLP, als grootste en gematigde katholieke partij, te richten. Om tot een nationalistisch front te komen moest de radicale republikeinse beweging er in eerste instantie van overtuigd worden dat het politieke pad het meeste perspectief bood, en in tweede orde moest er een minimumplat-

⁴ Het gaat hier over het INLA, de Continuity IRA en de 'Real' IRA.

form worden uitgewerkt dat als basis kon dienen voor onderhandelingen. In beide gevallen speelde SDLP-leider John Hume een cruciale rol: hij begreep dat elk akkoord gedoemd was als de *men of violence* er geen deel van uitmaakten. De politieke doelstelling van de gematigde Noord-Ierse katholieken, de Iers-Amerikaanse lobby en de Ierse regering kon m.a.w. slechts gerealiseerd worden door de republikeinen op één of andere manier aan boord te nemen. Twintig jaar Britse strijd had de slagkracht van het IRA immers niet aangetast en niets wees erop dat het IRA verslagen zou worden. John Hume pleitte er bij de Ierse en de Amerikaanse regeringen voor om Gerry Adams niet langer als een politieke paria te behandelen en de Sinn Féin-top integendeel met de nodige aandacht te omringen. Dit leidde tot het VS-inreisvisum voor Sinn Féin en de gesprekken tussen de Ierse regering en Sinn Féin. Deze symbolische daden waren van doorslaggevend belang om de *grass-root republicans*, waaronder de IRA-activisten op het terrein, te overtuigen dat er door belangrijke figuren naar hún leider werd geluisterd en dat ze er dus alle belang bij hadden om zich door Gerry Adams te laten leiden. Het elite-gezag van de Sinn Féin-top nam zienderogen toe en daarmee ook het gewicht van de republikeinen die het eenzijdig militaire spoor verlieten ten voordele van het politieke. De eerste stap was gezet. De tweede volgde spoedig met het intensieve overleg tussen Hume en Adams-McGuinness vanaf 1992: de twee nationalistische partijen werkten een minimumplatform uit zodat bij toekomstige gesprekken geen enkel deel van het katholieke segment gemarginaliseerd kon worden, want marginalisatie zou stevast leiden tot een voortzetting of hernieuwing van het geweld. Het minimumprogramma bestond uit: het wegwerken van alle discriminatie tegenover de katholieke gemeenschap; het einde van de *Direct Rule* door de Britten; herinvoering van het zelfbestuur in de regio met een duidelijke Ierse dimensie (i.e. sommige bevoegdheden moesten op niveau van het gehele eiland worden gebracht) en met een verzekerde machtsdeling (i.e. geen terugkeer naar de protestantse hegemonie van 1921-1968). Door de steun van de Ierse regering en de Iers-Amerikaanse lobby ontstond er een pan-nationalistisch front waar de Britten niet meer langs konden. Dit alles was slechts mogelijk door het elite-gezag van Hume en

Adams-McGuinness, een stevig leiderschap dat hen in staat stelde hun respectieve (trouwe) achterban te overtuigen en hen voor electoraal opbod behoevende. Het bestaan van het nationalistisch front ligt mee aan de basis van de onderhandelingen die tot het Goede Vrijdag Akkoord hebben geleid. Het conflict wordt in het nationalistische kamp gedefinieerd als een probleem van Britse inmenging op het Ierse eiland. De nationalistenvan zien de grote protestantse gemeenschap op het eiland dan ook als deel van het Ierse erfgoed: ze willen die traditie in een verenigd Ierland geenszins verstikken. De protestanten hechten daar echter geen geloof aan.

3.2 Het vernieuwend loyalistisch perspectief.

De unionisten en loyalisten zijn de actoren die de unie tussen Groot-Brittannië en Noord-Ierland in het Verenigd Koninkrijk willen bewaren en zich verzetten tegen elke zeggenschap van de Ierse Republiek in Noord-Ierse kwesties. De unionisten zweren bij louter politieke middelen terwijl de loyalisten paramilitair geweld een noodzakelijk kwaad vinden. In tegenstelling tot in het nationalistische segment is de electorale concurrentie in het unionistisch-loyalistische segment bikkelhard, wat het afsluiten van akkoorden door de elites bemoeilijkt.

Net zoals het nationalistische segment heeft het unionistisch-loyalistische blok de laatste tien jaar een belangrijke evolutie doorgemaakt. De unionistische partijen zijn veruit de grootste (ruim 93% van de protestantse stemmen), maar de loyalistische partijen (met hun respectievelijke militaire vleugels) zijn diegene die de vergelijking in Noord-Ierland de afgelopen 10 jaar hebben veranderd door hun bereidheid om met iedereen, dus ook met Sinn Féin, te onderhandelen (Anderson & Shuttleworth, 1998, 203; Byrne, 1995, 16; O'Leary & Evans, 1997, 675). Door hun banden met paramilitaire groepen werden de loyalistische politieke partijen lange tijd verkeerd ingeschat. Zodoende werd er aan hun politieke analyse te weinig aandacht geschonken of werd ze zelfs foutief voorgesteld (Goris, 1997, 16), terwijl net

hún perspectief op het conflict de rigide stellingen van de unionisten heeft doen schuiven.

De UUP is de grootste partij in Noord-Ierland: 60% van de protestanten stemden bij de laatste lokale verkiezingen voor de gematigde unionisten o.l.v. David Trimble. Zoals hierboven geschreven is de partij gegroeid uit de *Orange Order* en nog steeds de groepering van de protestantse elites. Van 1921 tot 1972 regeerde de UUP homogeen en hegemonisch over Noord-Ierland. Of zoals een premier uit die periode het uitdrukte: "*My Parliament is a Protestant Parliament for a Protestant People.*" (O'Connell, 1988, 165) Hoewel gematigd, moet de UUP door de electorale concurrentie soms radicale standpunten innemen.

De *Democratic Unionist Party* (DUP) van dominee Ian Paisley is op het hoogtepunt van *the Troubles* in 1971 gesticht en vertegenwoordigt de meest radicale unionisten. Paisley stichtte en leidt ook nog steeds de Vrije Presbyteriaanse Kerk en is de vleesgeworden osmose tussen cultuur, godsdienst en politiek met een radicale cocktail als resultaat. Mitchell schrijft over de partij: "*its premise of treating politics and religion as inseparable imbues DUP activists with an unusual degree of militancy.*" (Mitchell, 1991, 71) De radicaliteit van de DUP tast de intra-segmentale stabiliteit aan en zet de UUP voortdurend onder druk. Paisley verstaat het immers als geen ander om zijn achterban te mobiliseren en afgesloten akkoorden a posteriori te breken. De DUP is de tweede unionistische partij (33% in het protestantse segment) en de vierde grootste in Noord-Ierland bij de laatste lokale verkiezingen. De partij verzet zich tegen elke vorm van Ierse inmenging, wenst een terugkeer naar het homogene en hegemonische zelfbestuur zonder een gewaarborgde vertegenwoordiging van de katholieken. De slagkracht van de DUP was het militantisme dat ze bij de protestanten uit de lagere klassen kon opwekken. Door mobilisatie en burgerlijke ongehoorzaamheid slaagde ze erin akkoorden te kelderen. De opgang van de loyalistische partijen heeft de verhoudingen echter veranderd.

Een derde unionistische partij is de *United Kingdom Unionist Party* (UKUP) die electoraal van weinig belang is. De UKUP strijdt samen met de DUP tegen elke Ierse dimensie maar zonder de Paisley-personencultus en zonder de religieuze component. We vermelden ze omdat de UKUP appelleert aan kritische UUP-leden en ook binnen de Orange Order op sympathie kan rekenen.

Daarnaast zijn er dan de twee loyalistische partijen, de *Ulster Democratic Party* (UDP) en de *Popular Unionist Party* (PUP). De UDP is de politieke vleugel van de paramilitaire *Ulster Freedom Fighters – Ulster Defence Association* (UFF-UDA), de PUP is de politieke spreekbuis van de paramilitaire *Ulster Volunteer Force* (UVF). Het electoraal gewicht van de UDP (1.2%) en de PUP (2.3%) is geringer dan hun politieke belang in het protestantse segment doet vermoeden. Beide partijen zijn gegroeid uit de protestantse arbeidersklasse, thuisbasis van de meeste leden van de paramilitaire organisaties. Hun politieke analyse is verschillend van die van de unionistische partijen: zij zijn van oordeel dat *the Troubles* in 1968 slechts konden ontbranden omdat de protestantse politieke elites hun privileges bedreigd zagen en in plaats van de legitieme eisen van de *Civil Rights Movement* in te willigen, de protestantse lagere klassen heeft voorgespiegeld dat het voortbestaan van Ulster zelf bedreigd was. De Ierse Republiek werd door de elites gediaboliseerd en al snel geloofde de achterban dat ze al hun rechten en bezittingen zouden verliezen als de *Civil Rights Movement* gehoor kreeg. Het gevolg was een hevige sektarische reactie en de wedergeboorte van protestantse paramilitaire groepen: katholieken werden uit hun huizen gebrand met de boodschap dat ze maar moesten vertrekken als ze niet akkoord waren. De UDP en de PUP stellen dat de protestantse arbeidersklasse toen werd misleid en misbruikt door de eeuwenoude elites terwijl de eisen van de katholieke gemeenschap legitiem waren en aandacht verdienden. In plaats daarvan mobiliseerden de UUP en de DUP en maakten ze de situatie alleen maar erger. Het gevolg was immers dat de katholieken alle geloof in een rechtvaardige hervorming van de Noord-Ierse staat verloren en vanaf dan streefden naar de opheffing ervan. Bovendien herrees

het IRA als een feniks uit haar as door de aanvallen van de protestanten (bijgestaan door de lokale politie) op huizen en wijken. Deze etnische zuiveringen van protestantse wijken, de katholieke keuze tegen Noord-Ierland en de wedergeboorte van het IRA kon slechts gebeuren door de misleidende propaganda van de elites, stellen de loyalistische partijen. Hun lectuur van die bewogen periode is radicaal verschillend van de unionistische omdat die partijen het conflict steeds voorstelden als een *zero-sum game* waarbij elke winst voor de katholieken een nettoverlies betekende voor de protestanten. De loyalisten geloven daarentegen dat een verbetering van de situatie van de katholieken in 1968 ook hen als gemeenschap had ten goede gekomen. En ze geloven dat nog steeds. De loyalisten willen Noord-Iers zelfbestuur met gedeelde macht voor de twee gemeenschappen, waarbij de unie met Groot-Brittannië onaangetast blijft.

De opgang van de loyalistische partijen is electoraal beperkt maar niettemin met groot gevolg. In de protestantse arbeiderswijken van Belfast en Derry, de natuurlijke omgeving van de paramilitairen, zijn ze de grootste partijen geworden. Daarmee heeft het unionistisch-loyalistisch militantisme een ander gezicht gekregen. Werden de militante protestanten voorheen gemobiliseerd door Paisley die hen gebruikte om door de UUP afgesloten akkoorden te breken, dan hebben de paramilitaire groepen met hun wortels in de arbeidersklasse zich nu politiek geëmancipeerd van het klassieke *zero-sum game* denken en gaan ze ervan uit dat mits een evenwichtig akkoord iedereen er in Noord-Ierland op vooruit kan gaan. Zoals het IRA huldigen de UFF-UDA en de UVF ook een wapenbestand.

Net als de dissidente republikeinen die blijven zweren bij het militaire spoor om de Ierse eenmaking te bereiken, is er binnen het loyalistisch segment een paramilitaire splintergroep die aanslagen blijft plegen op katholieken⁵.

⁵ Het gaat hier over de *Loyalist Volunteer Force* (LVF).

Wanneer we het unionistisch-loyalistische landschap overschouwen, springt vooral de fragmentatie in het oog. De electorale concurrentie maakt het de leider van de grootste partij zeer moeilijk. Anderzijds is de toegenomen fragmentatie ook de vertaling van de opgang van de frisse loyalistische visie. Paradoxaal genoeg is de politieke emancipatie van de militante arbeidersklasse een zegen voor Trimble. De paramilitaire groepen werden voordien opgezweept door de radicale retoriek van Paisley, terwijl de UDP en de PUP vandaag de grootste critici zijn van diens negatieve status-quo-houding. Het ontbreekt Paisley m.a.w. voor het eerst aan militanten die zijn oppositie op straat gestalte geven en een akkoord kunnen breken.

Is de strijd in nationalistische ogen een politieke tegen de Britse inmenging waarbij de protestanten als een deel van de Ierse traditie worden gezien, dan is het perspectief van de protestanten-unionisten duidelijk meer cultureel-religieus getint. Het verschil tussen hun gemeenschap en die van de katholieken staat centraal in hun strijd. Dáár ligt de breuklijn volgens hen en niet tussen de Britten en zij die op het Ierse eiland leven.

3.3 Het magere middensegment.

In Noord-Ierland is er ook een politieke partij die – hoewel gegroeid uit het protestantse segment – niet verbonden is met een welbepaalde gemeenschap: de *Alliance Party for Northern Ireland* (APNI). De APNI heeft geen homogeen religieus electoraat en richt zich ook niet naar één welbepaald segment. De partij streeft naar Noord-Iers zelfbestuur met een machtsdeling tussen unionisten en nationalist. De aanhang van de APNI is beperkt: slechts 6.6% van het electoraat steunde de partij bij de lokale verkiezingen van 1997. Deze kleine score is nog maar eens een voorbeeld van de samenvallende tegenstellingen en de centrifugale dynamiek als gevolg daarvan: de politieke attitudes zijn sterk gepolariseerd en slechts 1 op 15 Noord-Ieren is dan ook bereid om de conflictpolarisatie electoraal te verzachten.

3.4 De Britse ommekeer.

Een derde factor die de situatie in Noord-Ierland veranderde, is de ommekeer van het Britse beleid: Groot-Brittannië erkent langzaam de Ierse dimensie en de partijen met paramilitaire banden worden bij het overleg betrokken.

De Britse inmenging op het eiland dateert uit de 12de eeuw. Met de creatie van Noord-Ierland in 1921 erkende het Verenigd Koninkrijk slechts gedeeltelijk het Ierse recht op zelfbeschikking en behield zijn economisch en militair strategische positie in de regio. Tot einde jaren '60 was de Britse Regering bijna geheel afzijdig in de regio om dan vanaf de instelling van de *Direct Rule* rechtstreeks betrokken te geraken bij het conflict. Al het (niet-lokale) beleid wordt gevormd en uitgevoerd door de Minister voor Noord-Ierland en de *Northern Ireland Office*. Er bestaat een akkoord tussen de belangrijke Britse politieke partijen om in de regio geen partijafdelingen op te richten en elkaars beleid m.b.t. de regio te steunen. Zo willen de partijen vermijden om tegen elkaar uitgespeeld te worden in het conflict.

Het Brits beleid inzake Noord-Ierland heeft sinds het losbreken van *the Troubles* grote wijzigingen ondergaan. In een eerste fase dachten de Britten het IRA militair te kunnen verslaan en een interne oplossing, zonder Ierse dimensie, te kunnen realiseren. In een tweede fase, toen het IRA-geweld steeds toenam en de eerste bommencampagnes draaiden op het Britse vasteland, begonnen de Britten geheime onderhandelingen met het IRA. De Britten zijn bereid tot terugtrekking en het IRA antwoordt met een staakt-het-vuren in de tweede helft van de jaren '70. De Britse regering probeert de unionisten te overhalen maar stuit op hun veto: het akkoord gaat niet door en het IRA herneemt zijn campagne. Met de komst van Thatcher verandert het Brits beleid op twee punten. De eerste verandering van het Britse beleid was een complete mislukking: Thatcher poogt in 1980 de republikeinse beweging te breken door het IRA te criminaliseren. De IRA-gevangenen verliezen de status van politieke gevangenen. In de internatio-

nale media wint de republikeinse zaak aan legitimiteit n.a.v. de dood van 9 hongerstakingende republikeinen, het IRA heeft meer vrijwilligers dan ooit tevoren en Thatcher moet uiteindelijk inbinden. De hele episode was een duw in de rug voor Adams en McGuinness die de politisering van de republikeinse beweging bepleitten. De tweede verandering in het Britse beleid is de erkenning van het belang van een Ierse dimensie. Met de ondertekening van het Anglo-Iers Akkoord (1985) wordt de Ierse Republiek formeel erkend als partner inzake Noord-Ierland. Tegen hevige unionistische weerstand in zou de Ierse dimensie voortaan deel uitmaken van de vergelijking. Een akkoord over machtsdeling tussen de gematigde groepen kwam er echter niet. De Britse en Ierse regeringen bereiden dan vanaf het begin van de jaren '90 de introductie van de politieke vleugels van de verschillende paramilitaire groepen voor. Dit gebeurde op het moment van de politisering van de republikeinse beweging en toen de loyalisten nieuwe geluiden lieten horen. De Britten minimaliseren hun belang in Noord-Ierland en tegelijk wordt de mogelijkheid naar voor geschoven van een ééngemaakt Ierland. Even belangrijk is de uitnodiging aan

“democratically mandated parties which establish a commitment to exclusively peaceful methods and which have shown that they abide by the democratic process, [they] are free to participate fully in ... dialogue ... between the Governments and the political parties on the way ahead” (Major & Reynolds, 1993, paragraaf 10).

Kortom, de partijen die banden hebben met de paramilitairen mogen deelnemen aan de onderhandelingen als die groepen een staakt-het-vuren afkondigen. Dit is een wezenlijke verandering in de Britse houding tegenover geweld en tegenover Sinn Féin - IRA in het bijzonder.

De eerste poging om tot een volledig inclusief proces van onderhandelingen over te gaan mislukte. De Conservatieve Regering van John Major was in het Lagerhuis afhankelijk van de 9 stemmen van de gematigde unionisten en kon dus onmogelijk Sinn Féin - IRA aan de onderhandelingstafel

uitnodigen: het zou de val van zijn kabinet hebben ingeluid. Het IRA-bestand van augustus 1994 werd dan ook door de republikeinse beweging opgeblazen in februari 1996. Met het aantreden van de krachtige Labour Regering van Blair werd de draad weer opgenomen. In juli 1997 ging het IRA-bestand opnieuw in en kort daarna werden Sinn Féin, UDP en PUP aan de onderhandelingstafel uitgenodigd, samen met de andere Noord-Ierse politieke partijen. De Britse Regering had de bocht gemaakt die moest gemaakt worden: het betrekken van alle actoren bij het zoeken naar een oplossing.

De houding van de Britse Regering blijft echter dubbelzinnig. Enerzijds staat ze garant voor het behoud van de unie zolang een meerderheid in Noord-Ierland dat wil, anderzijds begrijpt ze dat de regio niet langer een vitaal Brits belang vertegenwoordigt, economisch noch militair. In de *Downing Street Declaration* uit 1993 vinden we deze dubbelzinnige houding terug in paragraaf 4:

“The Prime Minister, on behalf of the British Government, reaffirms that they will uphold the democratic wish of a greater number of the people of Northern Ireland on the issue whether they prefer to support the union or a sovereign united Ireland. On this basis, he reiterates ... that they have no selfish strategic or economic interest in Northern Ireland.” (Major & Reynolds, 1993)

De verklaring voor de dubbelzinnigheid is de dalende kostverdraagzaamheid bij de Britse bevolking. Die twijfelt meer en meer aan de houdbaarheid en wenselijkheid van de unie met Noord-Ierland. De Britten zien dat het IRA na 30 jaar intense bestrijding niet verslagen is en het de strijd slechts staakt als een strategische optie. Slechts één derde van de Britten wil het VK verder een rol zien spelen in Noord-Ierland. 50 % van de Britten is daarentegen van oordeel dat de Ierse Republiek meer betrokken moet worden bij de regio (O'Leary, 1992, 159). Het zijn cijfers die de boude stelling van *The Times*-commentator Parris onderbouwen:

"England, Scotland and Wales are not very interested in the dispute between the two sides in Ireland and do not feel involved. They think the Irish should be left to shoot it out among themselves. ... a crude opinion, but it is very, very widely held." (Parris, 1993, 16)

4 Het Goede Vrijdag Akkoord geanalyseerd⁶.

Dat de politieke omgeving er de voorbije 10 jaar in Noord-Ierland anders is gaan uitzien, blijkt uit het voorgaande. De Britse en de Ierse Regeringen hebben hierbij een belangrijke rol gespeeld. Vervolgens hebben ze als een tandem van de gewijzigde context gebruik gemaakt om vanaf september 1997 inclusieve gesprekken te organiseren. Iedereen nam hieraan deel - Sinn Féin, UDP en PUP inclus - behalve de radicale unionisten van Paisley en de UKUP die onder het roepen van hun bijna klassieke slogans *'No surrender!'* en *'Ulster says no!'* de gesprekken boycotten.

Na een moeizaam parcours waarbij de gematigde unionisten (om zich tegen de pijlen van de radicale unionisten te beschermen) regelmatig procedure-incidenten uitlokten om Sinn Féin uit de gesprekken te gooien, bereikten de onderhandelende partijen onder het voorzitterschap van de Amerikaanse Senator George Mitchell op Goede Vrijdag een akkoord. Intussen is het akkoord al in referenda bekrachtigd en zal de implementatie spoedig volgen. Maar wat is de concrete inhoud er nu van? Hoe moeten we het in het licht van de pacificatie tussen de gemeenschappen waarderen? En welke hindernissen mogen we nog verwachten?

⁶ We baseren ons voor de analyse op de tekst van het akkoord gepubliceerd door *The Northern Ireland Office* (1998). Om praktische redenen verwijzen we niet telkens naar de betreffende paragrafen, artikels of annexen.

4.1 Sterke nationalistische accenten en een symbolische unionistische overwinning.

Het Goede Vrijdag Akkoord verdient onze aandacht eerst en vooral omwille van het politieke draagvlak. Nooit tevoren waren er zoveel actoren betrokken bij vredesonderhandelingen: de wensen en verzuchtingen van alle partijen werden in aanmerking genomen, ook van de paramilitairen. Het akkoord tussen nationalist en unionisten, republikeinen en loyalisten en de twee regeringen tekent de overwinning van het politiek voluntarisme op de vernietigende status-quo canon die het debat al te lang overstemde. Het 'alles of niets'-mechanisme⁷ moet vermijden dat door sommigen alleen de kersen uit de overeenkomst worden gevist: het Goede Vrijdag Akkoord moet in zijn geheel verteerd worden. Onmiddellijk begrijpen we dat het akkoord een subtiele mix moet zijn van wederzijds geven en nemen. We proberen het akkoord hieronder zo samen te vatten dat duidelijk wordt waarom de verschillende partijen hun steun eraan gaven.

In het Goede Vrijdag Akkoord erkennen de nationalist en Noord-Ierland als een staatkundige realiteit en doen hiermee een historische toegeving. Zo verzaakt de Ierse Republiek met de herformulering van grondwetartikels 2 en 3 aan haar vijandige claim en aanvaarden de Noord-Ierse partijen dat elke verandering in de status van Noord-Ierland gedragen moet worden door een meerderheid en dus ook door de unionisten. Impliciet wordt zo de unionistische politieke visie als evenwaardig aanvaard. Tegenover deze historische erkenning staat de inwilliging van belangrijke nationalistische eisen. Zo zullen katholieken via machtsdeling met gewaarborgde vertegenwoordiging in een Noord-Iers Parlement voor het eerst aan het beleid kunnen deelnemen. Bovendien zullen bepaalde materies voortaan in een geheel Ierse i.p.v. een Noord-Ierse omgeving behandeld worden. Noord-Ieren (protestanten en katholieken) zullen in een Noord-Zuid Raad samen met de Ierse Republiek beleid vormen én uitvoeren, bijvoorbeeld inzake transport,

⁷ De uitvoering van elk onderdeel van het akkoord is gelinkt aan de uitvoering van alle andere delen.

onderwijs, toerisme en sociaal beleid. Bij betwisting prevaleren de Noord-Zuid wetten op de Ierse en Noord-Ierse wetten, wat het belang van de geheel Ierse dimensie onderstreept. Naast deze institutionele veranderingen heeft het Goede Vrijdag Akkoord voor de nationalistisch-republikeinse achterban een sociale- en veiligheidsagenda in petto die hun jarenlange maatschappelijke achterstelling moet wegwerken. Het slagen hiervan is van cruciaal belang voor de Sinn Féin top: alleen zo kunnen ze de republikeinse beweging op het politieke spoor houden. Zo moeten er snel maatregelen komen om de arbeidsmarktdiscriminatie versus katholieken weg te werken en zal de Noord-Ierse politie zo hervormd moeten worden dat ze eindelijk als neutraal en als beschermer van beide gemeenschappen kan aanzien worden. *Last but not least* verkregen de republikeinen de vrijlating binnen de twee jaar van alle IRA-gevangenen. Ook van de uitvoering van deze beslissing hangt de verdere steun van de republikeinen sterk af.

De historische toegeving van de unionisten is niet zozeer de aanvaarding van machtsdeling met de nationalist, maar wel de erkenning van de geheel Ierse context. Deze erkenning kwam er onder druk van de tanende interesse van de Britse Regering en van de sterkte van het nationalistisch front. Alles wees erop dat de Brits-Ierse regeringstandem sowieso een geheel Ierse dimensie zou implementeren. Als ze dan toch die bittere pil zouden moeten slikken, dan verkozen de unionisten daar enkele voor hen belangrijke zaken als pasmunt aan te koppelen. Die pasmunt was meteen hun belangrijkste eis: de erkenning door de nationalist van de legitimiteit van Noord-Ierland. De vijandige Ierse claim wordt begraven en de katholieke minderheid erkent het bestaansrecht van de Noord-Ierse entiteit zolang de (unionistische) meerderheid dat wil. Voor de protestantse achterban bevat het akkoord bovendien voldoende argumenten opdat ze een overwinning op het IRA kunnen claimen. Niet alleen moet de republikeinse beweging het bestaan van Noord-Ierland aanvaarden, bovendien kunnen IRA-gevangenen pas vrijkomen na een volledige ontwapening en na de erkenning door het IRA dat het conflict voorbij is. Voor de loyalisten is de nationalistische aanvaarding van Noord-Ierland als politiek en maatschappelijk gegeven de

belangrijkste overwinning. Zij zijn veel minder dan de unionisten geïnteresseerd in een effectieve ontwapening van het IRA omdat zij enerzijds zelf hun UVF en UFF-UDA gevangenen zonder al teveel voorwaarden binnen de twee jaar terug thuis willen, en omdat zij anderzijds geloven dat een blijvend IRA-bestand eerder het gevolg zal zijn van een genormaliseerde maatschappij dan een voorwaarde daartoe. Vanuit loyalistisch oogpunt is de aanvaarding van Noord-Ierland door iedereen de eerste stap naar een nieuwe samenleving waarin de eerste aandacht gaat naar de achterstelling van de lagere klassen van welke godsdienst of politieke gezindheid dan ook. Kortom, aandacht voor *'bread and butter issues'*.

Het Goede Vrijdag Akkoord is een overeenkomst die de huidige politieke krachtverhoudingen weerspiegelt. De nationalist slaapt heel wat in de wacht en hun toegevingen zijn wel historisch maar eerder symbolisch van aard. Daartegenover staat dat de unionisten sowieso meer te verliezen hadden. Hiermee willen we het Goede Vrijdag Akkoord geenszins duiden als een nationalistische overwinning of een unionistische nederlaag, maar niettemin komt het meer tegemoet aan de verzuchtingen van de nationalist dan aan de eisen van de unionisten. Deze verschillende waardering spreekt ook uit de referenda-uitkomsten. In de Ierse Republiek kon het akkoord rekenen op 93% steun, in Noord-Ierland op 85% steun bij de nationalist en slechts op 55% steun van de unionisten. De oprichting van de Noord-Zuid Raad staat voor de unionistische erkenning van de Ierse dimensie van de problematiek, nadat de Britse Regering al in 1985 tot dit inzicht gekomen was. Hoe embryonaal ook, de Noord-Zuid Raad met haar grensoverschrijdende macht die prevaleert op de wetten van Noord-Ierland en de Ierse Republiek, is de institutionalisering van de aloude republikeinse droom van Ierse soevereiniteit. Dat ze hiervoor 2 grondwetartikels moeten herschrijven en Noord-Ierland erkennen is een symbolische prijs die de katholieken in de Ierse Republiek en Noord-Ierland willen betalen. Hun stem in de referenda getuigt daarvan.

De Britse onverschilligheid in de hele kwestie is frappant en beklemtoont de solitaire positie van de unionisten: door te herhalen dat ze *"no selfish strategic or economic interest"* heeft in de regio, zegt de Britse Regering in feite dat het voor haar gelijk blijft. Als er een unionistische meerderheid is, schikken ze zich daarin. Als er een nationalistische meerderheid komt, zullen ze alles in het werk stellen om een vreedzame overgang naar de Ierse Republiek te bewerkstelligen. Een vreemde politieke houding omdat doorgaans geen enkele staat instemt met gebiedsafstand. Het sterk nationalistisch front en de Britse frigiditeit jegens Noord-Ierland plaatste de unionisten en loyalisten met de rug tegen de muur. Het pleit voor David Trimble en de leiders van de loyalistische groepen dat ze toch nog belangrijke eisen wisten te realiseren. Ze vergulden als het ware de bittere Ierse pil door toegang te voorzien. Zo wordt de Noord-Zuid Raad geflankeerd door een (symbolische) raad van Britse eilanden waarin vertegenwoordigers van Engeland, Schotland, Noord-Ierland, de Ierse Republiek, Wales, de kanaaleilanden en het eiland Man zetelen. Hoewel het dit orgaan ontbreekt aan werkelijke macht, is het een politiek statement dat de unionistische aversie tegenover een terugplooiing op het Ierse eiland verwoordt. Een tweede rem naar een verenigd Ierland is de unionistische blokkeringsmacht in het Noord-Iers Parlement: alle Noord-Zuid beleid moet immers de steun krijgen van de twee gemeenschappen in dat parlement. Niettemin blijven het remmen die de beweging naar een geheel Ierse context wel kunnen vertragen maar niet kunnen tegenhouden. Met dat scenario is immers rekening gehouden: in het geval de unionisten in het Noord-Iers Parlement de voorziene oprichting van de Noord-Zuid Raad tegenhouden, dan zal het Parlement automatisch ontbonden worden en zal het bestuur van Noord-Ierland overgenomen worden door een nieuwe Anglo-Ierse Intergouvernementele Conferentie (IGC). Of anders gezegd zullen de unionisten in dat geval mee bestuurd worden door de Ierse Republiek zonder daar iets te kunnen tegeninbrengen. Voor hen is het dus kiezen tussen de pest en de cholera, en de Iers-Britse Regeringstandem rekent erop dat de unionisten de Noord-Zuid Raad zullen verkiezen boven de IGC.

4.2 Pacificatiebevorderende fundamenten.

Hebben we hierboven de inhoud van het akkoord en de beweegredenen van de verschillende actoren belicht, dan stellen we ons nu de vraag in hoeverre het Goede Vrijdag Akkoord steunt op pacificatiebevorderende maatregelen. We putten hierbij uit een literatuurselectie m.b.t. methoden om diep verdeelde samenlevingen te pacificeren (Birch, 1990; Lijphart, 1987; Mc Rae, 1974; McGarry & O'Leary, 1994; O'Leary, 1989).

Aan de basis van het akkoord ligt de erkenning dat er diepe meningsverschillen zijn die niet licht kunnen worden weggewuifd. Dit besef ademt uit de hele tekst: er worden geen dossiers omzeild en daar waar compromis ontbreekt, worden er neutrale scheidsrechters voorzien. Het Goede Vrijdag Akkoord is dan ook geen verzameling van goede intenties die de weg naar vrede zou bewegwijzeren, maar veeleer een erkenning van de maatschappelijke spanningen en een akkoord dat methoden voorziet om deze spanningen te kanaliseren en waar mogelijk op te lossen. We geven een bondig overzicht van deze maatregelen.

Netelige discriminatiedossiers die de sociale relaties tussen de gemeenschappen bemoeilijken worden via de arbitragemethode tijdelijk aan het conflict onttrokken om na 'ontmijning' terug aan de elites te worden gegeven. Onder arbitrage verstaan we het overdragen van een conflict dossier aan een neutraal veronderstelde derde partij die in alle onafhankelijkheid naar een oplossing zoekt. Het Goede Vrijdag Akkoord wil zo in de volgende dossiers beweging krijgen: een politiemacht die ook de steun kan genieten van de katholieke gemeenschap, een voor iedereen aanvaardbare regeling voor marsen en parades, de wegwerking van alle arbeidsmarktdiscriminatie versus de katholieken en de ontwapening van alle paramilitaire groepen. Voor elk van deze problemen worden onafhankelijke commissies opgericht. Het gaat hier telkens om zeer concrete en erg geladen dossiers: de republikeinen verwachten niet minder dan een revolutie die de unionis-

ten dan weer nooit zouden aanvaarden. Vooral het RUC-dossier en de marsenkwestie zijn explosief en beloven een evenwichtsoefening te worden.

In het 108-leden sterke Noord-Iers Parlement staat de weerspiegeling van de maatschappelijke diversiteit centraal. Het begint bij het (on-Engelse) verkiezingssysteem van evenredige vertegenwoordiging. Daarnaast geldt dat alle parlementaire functies en de 12 beschikbare ministerportefeuilles op basis van partijsterkte worden verdeeld. Het zijn allemaal mechanismen om de representativiteit van het beleid te bevorderen. Zo ook de afwijking van de simpele meerderheidsregel: wetten in het Noord-Iers Parlement moeten ofwel gedragen worden door een dubbele meerderheid (minstens de helft van de unionistische en de helft van de nationalistische groep⁸), ofwel door 60% van alle verkozenen en minstens 40% van de unionistische en de nationalistische groep. Deze mechanismen zijn fundamenteel pacificatiebevorderend omdat ze de partijen aanzetten tot gematigdheid in hun standpunten. Opdat ze hun doelstellingen zouden kunnen realiseren, moeten ze zich immers verzekeren van de steun van de andere groep en dit sluit radicaliteit bij voorbaat uit. Bovendien garandeert en beschermt het systeem van de dubbele meerderheden de rechten van de katholieke minderheid. Het is het denken rond pacificatiedemocratie dat aan de basis ligt van al deze voorzieningen⁹.

De politieke doelstellingen van het Goede Vrijdag Akkoord zijn dus geen loutere intenties maar worden integendeel geschraagd door pacificatiebevorderende fundamenten. Dubbele meerderheden, arbitrage, de IGC-stok

⁸ Bij de parlementaire cedafliegging moet elke verkozene zich bekennen tot de unionistische of de nationalistische groep. Er is ook een groep 'anderen' waar de APNI zich waarschijnlijk zal toe bekennen.

⁹ Pacificatiedemocratie is het Nederlandstalige equivalent van het Engelse *consociational democracy*, letterlijk verbroederingsdemocratie. Een belangrijke auteur in de internationale literatuur terzake is Lijphart (Lijphart, 1977; Lijphart, 1982; Lijphart, 1987; Lijphart, 1992; Lijphart et al., 1993). Bij ons zijn Dierickx (Obler, Steiner, & Dierickx, 1977) en vooral Huysse (Huysse, 1986) en Dewachter (Dewachter, 1992) op dit terrein actief (geweest).

achter de deur: het zijn mechanismen die nationalist en unionisten tot matiging van hun standpunten aanzetten. Aan de basis ligt de erkenning van de diepe meningsverschillen - het zijn stuk voor stuk *agreements to disagree* - maar tegelijk benadrukken ze de noodzaak van een zekere consensus - *agreements to disagree politely*. De beleidseffectiviteit van een partij en dus haar kans om herkozen te worden zal voortaan ook afhangen van haar vermogen om partijen uit de 'andere groep' achter haar doelstellingen te krijgen. Deze logica druist in tegen de polarisatie- en escalatietenden die de Noord-Ierse politiek tot op heden kenmerkten.

4.3 Nog steeds een hindernissenparcours.

Hoezeer het Goede Vrijdag Akkoord ook gestoeld is op pacificatiebevorderende fundamenten, en hoe groot ook het politiek voluntarisme van de ondertekenende partijen, het Noord-Ierse vredesproces blijft een hindernissenparcours.

Een eerste belangrijke hindernis is de anti-houding van de radicale unionisten van Paisley en van enkele UUP-leden in het licht van de verkiezingen van 28 juni '98 voor het Noord-Ierse Parlement. De dissidentie van de helft van de UUP-Lagerhuisleden onderstreept nogmaals de zwakke gezagspositie van de leider van de gematigde unionisten. Ook de *Orange Order* is verdeeld over het afgesloten akkoord. Paisley heeft met het goedgekeurde referendum in Noord-Ierland echter al een veldslag verloren. Hij is er niet in geslaagd om met zijn beproefde tactiek van polarisatie en mobilisatie het akkoord alsnog te breken. De pro-houding van de loyalisten verklaart hierin veel:

"There are no Tricolours [Ierse vlaggen, JM] or effigies of Blair being burned on the streets, no paramilitary roadblocks or general strikes. ... the fire in the belly just isn't there. ... Most significantly, the loyalist paramilitaries - except the Loyalist Volunteer Force -

are on the Yes side. The "edge" they provided is missing." (Breen, 1998b)

Een verloren veldslag ontmoedigt Paisley echter niet. Hij zal trachten om samen met de UKUP en sceptische UUP-leden de Ierse dimensie in het Noord-Iers Parlement de nek om te wringen en het akkoord zo in extremis nog te kelderen. Daarvoor heeft hij een meerderheid in de unionistische groep nodig: zo zal hij het dubbele meerderheden-mechanisme, dat o.m. bedoeld was om de katholieke minderheid te beschermen, gebruiken om de oprichting van de Noord-Zuid Raad tegen te houden. Dertig radicale unionisten volstaan m.a.w. om het parlement lam te leggen en zo het akkoord te breken. Het blijft afwachten of hij voldoende kiezers kan mobiliseren en of er een groot absentisme is bij de andere partijen. Kunnen die zelf voldoende kiezers bewegen om hun stem uit te brengen dan lijkt Paisley zijn oorlog te gaan verliezen. In het andere geval zal Paisley weer slagen in het opblazen van het vredesproces.

De anti-houding van de radicale unionisten is niet de enige hindernis die nog genomen moet worden voor we van een vreedzaam en democratisch Noord-Ierland kunnen gewagen. Een andere blijvende zorg is de paramilitaire versplintering aan loyalistische en republikeinse zijde. De *Loyalist Volunteer Force* is een onvoorspelbare factor maar ontbeert de discipline om tot een permanente dreiging uit te groeien. Anders is het gesteld met de republikeinse dissidenties. De IRA-steun voor het akkoord heeft de verschillende splintergroepen tot elkaar gebracht. Cruciaal daarbij is de steun die ze krijgen van dissidente IRA-leden die het militaire spoor willen zien prevaleren op het politieke. Het overlopen van een voormalige *IRA-quartermaster-general* die lid was van de 12-koppige-legerstaf is alvast een onheilspellend teken (Breen, 1998a). Hiermee lekte immers een enorme hoeveelheid aan logistieke en militaire kennis weg. De aanslagen die de dissidente republikeinse paramilitairen intussen uitvoerden, bewijzen dat. Naarmate de effectiviteit van de splintergroep toeneemt en het vredesproces weinig onmiddellijk resultaat voor de nationalistengroep brengt, zal de aantrek-

kingskracht voor IRA-vrijwilligers gestaag groeien. Afhankelijk van de mate waarin de Sinn Féin-leiding haar achterban kan blijven leiden en afhankelijk van het succes van de strijd tegen de dissidenten, zal er al dan niet een republikeinse scheuring ontstaan die het hele vredesproces terug op losse schroeven kan zetten. De houding van de IRA Generale Staf zal cruciaal zijn: is zij bereid tegen de dissidenten op te treden of niet? De bestrijding van de dissidente republikeinse paramilitairen zal immers door het IRA moeten gebeuren, de Britse en Ierse veiligheidsdiensten hebben in het verleden hun onmacht terzake al moeten bekennen. Paradoxaal genoeg zal de vrijwaring van het vredesproces van republikeins geweld dus moeten gebeuren door het IRA. Dit plaatst de Ierse en vooral Britse Regering voor een dilemma: interpreteren ze het vredesakkoord strikt dan mogen de politieke gevangenen van het IRA pas vrijkomen nadat er een overdracht van IRA-wapens is geweest. Tevens kan Sinn Féin alleen deelnemen aan het Noord-Iers bestuur en zo veranderingen doorvoeren ten voordele van de republikeinse gemeenschap onder dezelfde ontwapeningsvoorwaarde. Dit was een centrale eis van de gematigde unionisten waar ze op blijven hameren (Judge, 1998). Daartegenover staat de IRA-verklaring van 30 april '98: "*Let us make it clear that there will be no decommissioning by the IRA.*" (Oglaigh-na-hEireann, 1998) Zo'n ontwapening gaat trouwens lijnrecht in tegen de republikeinse traditie. Een oplossing voor dit dilemma ligt niet voor de hand en zal één van de moeilijkste horden om nemen zijn bij de implementatie van het Goede Vrijdag Akkoord.

Een laatste belangrijke hindernis is succesvolle arbitrage van de politie- en de marsenkwestie. Het is moeilijk te voorzien in welke richting de oplossingen hiervan zullen gaan. Wel staat vast dat dit twee domeinen zijn die de relaties tussen de gemeenschappen sterk beïnvloeden en in geval van mislukte arbitrage het hele vredesproces tot stilstand kunnen brengen.

5 Besluit.

Het Goede Vrijdag Akkoord is een historische overeenkomst tussen de verschillende actoren betrokken bij het conflict. Historisch omdat de omstandigheden om tot een democratische regeling te komen in Noord-Ierland bijzonder ongunstig zijn. De diepe verdeeldheid tussen katholieken en protestanten trekt overal in de provincie zichtbare en onzichtbare grenzen die de groepen scheiden. Deze al 30 jaar durende oorlog met al haar gevolgen vergt meer dan een politieke overeenkomst om uitgewist te worden. Het akkoord is echter een eerste en daarom uiterst belangrijke stap. Het grote politieke draagvlak en met name de aanwezigheid van de republikeinen en loyalisten is nooit eerder vertoond. Hun betrokkenheid volgt rechtstreeks uit de Britse ommekeer, en vormt de beste beveiliging van het vredesproces tegen de paramilitaire ondermijning.

De krachtlijnen van het akkoord liggen in het verlengde van de drie politieke evoluties die we hierboven beschreven: de genese van het nationalistisch front, de *'bread and butter challenge'* die door het loyalistische perspectief gericht werd aan het unionistische *zero-sum game* denken, en het Britse leerproces dat een Ierse dimensie en de inclusie van de paramilitaire traditie noodzakelijk zijn om tot een oplossing te komen. Het akkoord heeft de Ierse hereniging dichterbij gebracht door ze in embryonale vorm te institutionaliseren. De Britse Regering heeft de eerdere verklaringen over haar 'onverschillige houding' tegenover de provincie nu ook verdragrechtelijk vastgelegd en zo haar handen al in belangrijke mate vrijgemaakt.

De unionisten van hun kant behalen een Pyrrusoverwinning: de nationalistische erkenning van de Noord-Ierse legitimiteit en de begrafenis van de Ierse grondwettelijke claim zijn eerder symbolische gebaren in het licht van de tanende Britse interesse en van een embryonaal verenigd Ierland. Het gevoel belegerd te worden en het verzet daartegen - een emotie die centraal staat in de protestants-unionistische psyche - is meer dan ooit aanwezig

(O'Leary & Evans, 1997). Veel hangt af van de mate waarin de protestantse gemeenschap, en in het bijzonder de loyalisten in de lagere klasse, de beloofde sociale vooruitgang van de tot dusver gediscrimineerde katholieken zullen waarderen, en in hoeverre het nieuw verkregen Noord-Iers zelfbestuur ook voor hen een verschil kan maken. Ook in dit opzicht is de aandacht voor *bread and butter issues* van de loyalistische partijen een constructief perspectief.

Het Goede Vrijdag Akkoord verdient lof omdat het geschraagd wordt door politiek voluntarisme en pacificatiebevorderende fundamenteen. De geschiedenis leert ons echter dat eerdere akkoorden in Noord-Ierland alsnog sneuvelen. Laten we hopen dat de verschillende partijen deze keer wel alle hindernissen kunnen en zullen nemen.

Bibliografie

- (1998, 10/04). The Agreement. Agreement Reached in the Multi-Party Negotiations. *Northern Ireland Office*, pp. <http://www.nio.gov.uk/agreement.htm>.
- Anderson, J., Shuttleworth, I., (1998) 'Sectarian Demography, Territoriality and Political Development in Northern Ireland', in *Political Geography*, 17 (2): 187-208.
- Birch, A.H., (1990) *The British System of Government*. London: Unwin Hyman, 286.
- Breen, S., (1998a, 09/04). Battle for republicans may only be beginning. *The Irish Times On The Web*, pp. <http://www.irish-times.com/irish%2Dtimes/paper/1998/0409/hom12.html>.
- Breen, S., (1998b, 07/05). No campaign in the North battles for vital votes. *The Irish Times on the Web*, pp. <http://www.irish-times.com/irish-times/paper/1998/0507/nor6.html>.
- Byrne, S., (1995) 'Conflict Regulation or Conflict Resolution: Third-Party Intervention in the Northern Ireland Conflict - Prospects for Peace', in *Terrorism and Political Violence*, 7 (2): 1-24.
- Cusack, J., (1998a, 29/04). Guns, flags may hold key to RUC winning acceptability. *The Irish Times on the Web*, pp. <http://www.irish-times.com/irish-times/paper/1998/0429/hom7.html>.
- Cusack, J., (1998b, 25/04/98). IRA dissidents co-operate in campaign to unravel North settlement. *The Irish Times On The Web*, pp. <http://www.irish-times.com/irish-times/special/peace/results/news/0525/news4.html>.
- Dewachter, W., (1992) *Besluitvorming in Politiek België*. Leuven: Acco, 371.
- Dierickx, G., (1996) *De logica van de politiek*. Leuven: Garant, 199.
- Goris, I., (1997) 'The Northern Ireland Problem: a Peace Proposal', in *Cahier Center for Peace Research and Strategic Studies*, 54 (4): 1-59.
- Guelke, A., (1996) 'The United States, Irish Americans and the Northern Ireland Peace Process', in *International Affairs*, 72 (3): 521-536.

- Hannigan, J.A., (1985) 'The Armalite and the Ballot Box: Dilemmas of Strategy and Ideology in the Provisional IRA.', in *Social Problems*, 33 (1): 31-40.
- Huyse, L., (1986) *De gewapende vrede: politiek in België na 1945*. Leuven: Kritak, 122.
- Judge, T., (1998, 08/05). Trimble rejects role for Adams. *The Irish Times On The Web*, pp. <http://www.irish-times.com/irish-times/paper/1998/0508/north4.html>.
- Lijphart, A., (1977) *Democracy in Plural Societies*. New Haven: Yale University Press, 248.
- Lijphart, A., (1982) 'Consociation: the Model and Its Applications in Divided Societies', in Rea, D. (Ed.), *Political Co-Operation in Divided Societies*. Dublin: Gill and Macmillan.
- Lijphart, A., (1987) *Machtsdeling, de oplossing voor Zuid-Afrika?* Haarlem: Becht, 215.
- Lijphart, A., (1992) 'Verzuiling en pacificatie als empirische en normatieve modellen in vergelijkend perspectief', in *Acta Politica*, 3 : 323-330.
- Lijphart, A., Rogowski, R., Weaver, R.K., (1993) 'Separation of Powers and Cleavage Management', in Weaver, R.K., Rockman, B.A. (Eds.), *Do institutions matter?* 498. Washington: Brookings Institution.
- Magill, D., Rose, S. (Eds.), (1997) *Fair Employment Law in Northern Ireland: debates and issues*. (Vol. 1) Belfast: The Standing Advisory Commission on Human Rights, 202.
- Major, J., Reynolds, A., (1993, 15/12). The Joint Declaration. *The Northern Ireland Office*, pp. <http://www.nio.gov.uk/jdecl.htm>.
- Mc Rae, K. (Ed.). (1974) *Consociational Democracy*. Ottawa: McClelland and Stewart, 311.
- McGarry, J., O'Leary, B., (1994) 'The Political Regulation of National and Ethnic Conflict', in *Parliamentary Affairs*, 47 (1): 94-115.
- McKenna, F., (1997,). Population in Northern Ireland: Breakdown by Religious Denomination (1991 census figures). *University of Ulster*.

- Conflict Archive on the Internet*, pp. <http://cain.ulst.ac.uk/ni/popul.htm#2>.
- McLaughlin, E., Quirk, P. (Eds.), (1997) *Policy Aspects of Employment Equality in Northern Ireland*. (Vol. 2) Belfast: Standing Advisory Commission on Human Rights, 297.
- Mitchell, P., (1991) 'Conflict regulation and party competition in Northern Ireland', in *European Journal of Political Research*, 20 : 67-92.
- Obler, J., Steiner, J., Dierickx, G., (1977) *Decision-making in smaller democracies, the consociational "burden"*. London: Sage, 58.
- Oglaigh-na-hEireann, (1998, 30/04). The IRA's response. *An Phoblacht/Republican News*, pp. <http://www.irlnet.com/aprn/current/news/30fron.html>.
- O'Leary, B., (1989) 'Limits to coercive consociationalism', in *Political Studies*, 37 : 562-588.
- O'Leary, B., (1992) 'Public Opinion and Northern Irish Futures', in *The Political Quarterly*, 63 : 143-170.
- O'Leary, B., Evans, G., (1997) 'Northern Ireland: la Fin de Siècle, the Twilight of the Second Protestant Ascendancy and Sinn Féin's Second Coming', in *Parliamentary Affairs*, 50 (4): 672-680.
- Parris, M., (1993, 08/11). If gangrene sets in. *The Times*, pp. 16.
- Vandemeulebroecke, J., (1993). *Ontwerp-verlag betreffende de discriminatie inzake werkgelegenheid in Noord-Ierland*. Brussel: Commissie Sociale Zaken, Werkgelegenheid en Arbeidsmilieu van het Europees Parlement.
- Waddington, D., (1992) 'The 'Troubles' in Northern Ireland', in Waddington, D. (Ed.), *Contemporary Issues in Public Disorder*. 140-160. London: Routledge.
- Weitzer, R., (1985) 'Policing Northern Ireland Today', in *The Political Quarterly*, 58 (1): 88-96.
- White, R.W., (1989) 'From Peaceful Protest to Guerrilla War: Micromobilization of the Provisional Irish Republican Army', in *American Journal of Sociology*, 94 (6): 1277-1302.